

aan Bestuurlijk Overleg aanpak wateroverlast in het Gulpdal
afschrift aan Projectgroep aanpak wateroverlast in het Gulpdal
van Kim Baeten
datum 17 juni 2019
onderwerp memo stand van zaken en beslispunten BO aanpak wateroverlast in het Gulpdal
zaaknr. 2019-Z4632
documentnr. 2019-D54116

Memo

Stand van zaken aanpak wateroverlast in het Gulpdal

Aanleiding:

Na een wolkbreuk in Hombourg in juli 2012 ontstond een 'flash flood' in de Gulp die ernstige wateroverlast veroorzaakte bovenstrooms van de brug Slenaken. Deze leidde tot schade en overlast voor met name horeca en hotels in de nabijheid van de Gulp. Totale schade wordt geraamd op ca. 800.000,- euro.

Samenwerkingsovereenkomst (SOK)

Bestuurlijk werd afgesproken dat schade als gevolg van een dergelijke flash flood in de Gulp in de toekomst voorkómen moest worden. Na een traject van planvorming en uitwerking van maatregelen (zie bijlage) hebben de betrokken partijen (SBB, gemeente, Waterschap, Provincie) op 23 oktober 2018 een SOK gesloten, waarin zij een maatregelenpakket hebben opgenomen.

De 'SOK aanpak wateroverlast in het Gulpdal' (SOK-Gulpdal) neemt in aanmerking dat *'niet langer sprake is van een enkele ingreep in het gebied maar van een pakket maatregelen die elkaar onderling versterken, waarbij de effecten zich uitstrekken over het gehele gebied tussen de Belgische grens en Gulpen en recht wordt gedaan aan landschap, natuur, veiligheid op korte termijn en gezocht wordt naar draagvlak gecreëerd onder inwoners'*. Hiermee geeft de SOK een stukje invulling aan het provinciaal waterplan 2016-2021 en aan het waterbeheerplan waterschappen 2016-2021 hoewel hier in de SOK niet expliciet naar verwezen wordt. Het in procedure brengen van geplande SOK-maatregelen zal naar verwachting tot uiterlijk 2021 plaatsvinden. Van belang is dus om de SOK-maatregelen nadrukkelijk te beschouwen vanuit samenhang, effectiviteit, haalbaarheid en draagvlak en vervolgens deze verder uit te werken naar definitieve ontwerpen alvorens ze in procedure te brengen.

Provinciaal Waterplan 2016 - 2021

Het waterbeleid met daarin de uitwerking van de Kaderrichtlijn Water ligt voor de provincie Limburg onder meer vast in het Provinciaal Waterplan Limburg 2016-2021 (vastgesteld door PS op 12 december 2015) en het Waterbeheerplan Waterschappen 2016-2021 (vastgesteld oktober 2015 door beide waterschappen). Er wordt ingezet op behoud en herstel van ecologisch gezonde en veerkrachtige watersystemen die functioneren als natuurlijke klimaatbuffers. Het streven is gericht op het behoud, herstel en ontwikkeling van de natuurlijke en landschappelijke kwaliteiten van beken en natte natuurgebieden in het provinciaal natuurnetwerk, waarbij ten minste voldaan wordt aan de normen voor ecologie, waterkwaliteit en hydrologie. Aan de watermaatregelen voor Natura 2000-gebieden wordt voorrang gegeven, omdat dit een vereiste is voor het voldoen aan de KRW.

Voorlopige Ontwerpen (VO's)

De projectorganisatie heeft onlangs met het voorbereiden van een voorlopig ontwerp van de retentiemaatregel bovenstrooms Slenaken en van enkele andere maatregelen uit het pakket, het effect van die maatregelen bij de ontwerpgebeurtenis geschetst en de relatie met de situatie bij 1:25 en 1:100 in beeld gebracht .

De focus bij deze analyse ligt bij de bovenstroomse maatregelen omdat deze 'knelpuntgestuurd' zijn dat wil zeggen gericht op de knelpunten in Slenaken, die bij de flashflood in 2012 zijn opgetreden. Bij deze analyse zijn ook maatwerkoplossingen in beeld gebracht die noodzakelijk zijn zoals aanleg van muurtjes nabij de hotels. Hoewel deze maatregelen alleen reeds de negatieve gevolgen van de flashflood teniet doen, wordt vastgehouden aan het besluit om alle maatregelen van de SOK in procedure te brengen en uit te voeren omdat het pakket aan maatregelen steeds in samenhang moet worden gezien. Om maximale voortgang te brengen in de uitvoering van maatregelen is reeds besloten door de stuurgroep het onderdeel 'verruwen hellingen' in het najaar van 2019 ten uitvoer te brengen omdat deze maatregelen in praktische en vergunning-technische zin vrij eenvoudig en snel te realiseren zijn.

SOK Gulpdal in relatie tot andere gebiedsprocessen en beleid:

De gebiedsprocessen/-projecten Water in Balans (WiB) – Geuldal en het PIO-project Boven-Geul en Gulpdal bevinden zich in een opstartfase en zullen tijdens de uitvoeringsperiode van SOK-Gulpdal met de omgeving van start gaan. De vraag is in hoeverre het SOK-Gulpdal maatregelenpakket zich verhoudt tot WiB Geuldal en PIO Boven-Geul- en Gulpdal, zowel inhoudelijk en organisatorisch.

Water in Balans

Vanuit Water in Balans kunnen alle maatregelen van de SOK-Gulpdal als no-regret worden beschouwd en geschaard worden als maatregelen onder de knoppen van 'watersysteem' (met retentie Slenaken met regelbare doorlaat tot 12 m³/s), van 'landelijk gebied' (met 3 maaiveldverlagingen, 3 verruwingen, 1 cascadesysteem, 2 natuurlijke bergingen) en van 'stedelijk gebied' (met afleiden water Loorberg/Heijenratherweg, afleiden water vanaf Dorpsstraat, aanpak voorde, maatwerk bovenstrooms brug, kade Broekermolen).

PIO Boven-Geul en Gulpdal

Het Plan van Aanpak PIO Boven-Geul en Gulpdal dat op 16 april 2019 door GS is vastgesteld beschrijft raakvlakken tussen de project aanpak wateroverlast Gulpdal en het PIO-programma (pagina 6): *'Raakvlakken met de PIO-doelstellingen zijn: realisatie goudgroen (ca. 4 ha), maatregelen Runoff (3 knelpunten), en enkele tientallen ha kwaliteitsimpuls goudgroen. Tevens zal verkend worden of het stroomgebied zich leent om als kansrijk pilotgebied (beekdalen) op te voeren in de tweede fase DHZ (2022-2027). Kansrijkheid hiervoor wordt vergroot voor gebieden waar opgaves voor KRW, DHZ en Water in Balans samenkomen, en waarbij ook eventuele synergie met de natuuropgaves (realisatie N2000) van de provincie in beeld zijn. Verdere inkadering hiervan vindt plaats via LIWA. Hoe en op welke wijze afstemming en/of samenwerking met het PIO-project plaats gaat vinden wordt samen met de andere partners verkend.'*

Uitvoering van SOK-Gulpdal kan dus parallel lopen aan het opstarten van dit PIO project. Voorgesteld wordt om gaande de procedure en uitvoering gezocht te worden naar synergie, zonder dat dit vertraging voor de uitvoering oplevert (zie beslispunt hieronder).

BESLISPUNTEN I:

De stuurgroep verzoeken te besluiten:

1. De bestuurlijke uitgangspunten en keuze(s) te (her)bevestigen van de SOK Gulpdal van 23 oktober 2018. Dit ten einde straks vertraging te voorkomen in de realisatiefase ten gevolge van toetsing aan nieuw beleid, opstarten projecten in Water in Balans en PIO;
2. Bij uitvoering SOK-Gulpdal versneld op zoek te gaan naar integratie van doelen en middelen van SOK-maatregelen met PIO-projectdoelen en middelen. Raakvlakken van SOK-maatregelenpakket met PIO versneld uitwerken. Koppelkansen benutten wanneer ze **niet leiden tot vertraging in uitvoering**;
3. Financiële kosten/baten van het maatregelenpakket mag afwijken van WiB-benadering omdat de financiering in de SOK is gegarandeerd. De keuze om deze 14 maatregelen uit te voeren staat daarmee niet er discussie. Het beoogde resultaat draagt bij aan WiB.

Voorstel tot splitsing in tijd (procedureel) en aard (beleidsmatig):

Afgesproken is de maatregelen van SOK-Gulpdal in samenhang te communiceren naar de omgeving en gelijktijdig in procedure te brengen. Proceduretermijnen en financieringsmogelijkheden staan nu onder druk en worden vertraagd door de voorbereidingstijd van de meest complexe maatregel: die van de retentiemaatregel bovenstrooms Slenaken (dam met regelbare doorlaat tot 12 m³/sec).

Voor verruwing van de hellingen is geen projectplan Waterwet nodig (geen KRW-toets). Om deze reden heeft de Stuurgroep reeds besloten om de verruwingsmaatregelen niet te koppelen aan het in procedure brengen van de projectplannen voor de maatregelen aan de Gulp of in de directe omgeving van de Gulp. Daarom wordt voorgesteld het maatregelenpakket te splitsen met de voorwaarde dat beiden pakketten A en B steeds in samenhang worden gezien, zoals aangegeven in de SOK Gulpdal.

De benedenstroomse maatregelen dragen nauwelijks bij aan de doelstelling voor Slenaken gericht op voorkomen flashflood 2012. Deze maatregelen zijn wel zinvol om het Gulpdal klimaat robuust te maken en het risico op wateroverlast te voorkomen stroomafwaarts in stedelijk gebied (o.a. effect voor Gulpen). We tasten met diverse maatregelen bij Slenaken de natuur op de dalbodem aan en kunnen benodigde natuurcompensatie laten landen in kansrijke gebieden benedenstrooms van Slenaken.

PAKKET A (maatregelen bovenstrooms Slenaken):

De maatregelen bovenstrooms dragen bij aan het voorkomen van de wateroverlast van de flashflood 2012 en zijn met name knelpunt gestuurd. Zie overzicht in bijlage 1. Procedure voorstel via een of meerdere projectplannen waterwet. Keuze voor één procedure projectplan waterwet waarin alle maatregelen zijn opgenomen heeft als voordeel dat de samenhang geduid wordt. Nadeel is de afhankelijkheid van de start van de uitvoering op basis van procedure.

PAKKET B (maatregelen benedenstrooms Slenaken):

De maatregelen benedenstrooms maaiveldverlaging en afgraving zonder obstakels dragen bij aan een robuust watersysteem en zijn een plus voor de natuur. Zie overzicht bijlage 1. We tasten met diverse maatregelen bij Slenaken de natuur op de dalbodem aan en kunnen natuurcompensatie laten landen in kansrijke gebieden benedenstrooms van Slenaken. Dit heeft een sterke link met PIO Boven-Geul en Gulpdal, de integrale gedachte vanuit DHZ, KRW/N2000. Deze maatregelen omvatten ook de verruwing bovenstrooms westhelling (Grensweg) met herstel bronbeek (KRW-optimalisatie met vertraagde afvoer).

BESLISPUNTEN II:

De stuurgroep verzoeken te besluiten:

1. de Voorlopige Ontwerpen (VO's) door projectgroep te laten uitwerken tot Definitieve Ontwerpen (DO's);
2. de DO's door projectgroep in procedure te laten brengen via een of meerdere projectplannen Waterwet (Wtw) waarbij een knip wordt gemaakt in twee pakketten (A en B) zie bijlage 1;
3. de effecten van de Belgische maatregelen door projectgroep verder uit te laten werken (kwalificeren en/of kwantificeren). De uitkomsten worden meegewogen bij de vaststelling van retentiemaatregel Slenaken, mits tijdig beschikbaar. De planning van de uitvoering van de maatregelen zoals die is opgenomen in de SOK wordt aangehouden.

Bijlage 1 Overzicht maatregelenpakket SOK Gulpdal, met indeling in pakket A of B

Maatregel	termijn	Verantwoordelijke partij/ trekker	Pakket A of B
<i>Bovenstrooms Slenaken</i>			
Verruwing dalhelling Slenaken & omvormen hoogstamboomgaard	2018-2021	Staatsbosbeheer	A
Verruwing Roebelsbosch	2018-2021	Staatsbosbeheer	A
Verruwing dalhelling Heijenratherweg	2018-2021	Staatsbosbeheer	A
Afleiden water vanaf Dorpsstraat	2019-2020	Gemeente G-W	A
Afleiden water Loorberg/Heijenratherweg	2019-2020	Gemeente G-W	A
Verwijderen bosschages rondom brug	2018	Waterschap	A
Retentie regelbare doorlaat max. 12 m ³ /s	2021-2022	Waterschap	A
<i>Benedenstrooms Slenaken</i>			
Maaiveldverlaging Pesakerweg	2019-2020	Staatsbosbeheer	B
Cascadesysteem Pesaken	2019-2021	Staatsbosbeheer/ Waterschap	B
Maaiveldverlaging Molenbeeklandschap	2019-2020	Staatsbosbeheer	B
Maaiveldverlaging ten noorden van Karsveld	2019-2020	Staatsbosbeheer	B
Berging Karsveld	2019-2020	Staatsbosbeheer	B
Berging Beutenaken (Grote Bosch)	2019-2020	Staatsbosbeheer	B
Onderhoud rondom brug (m.n. sediment)	2018	Waterschap	Reeds uitgevoerd
Aanpak voorde	2019-2020	Waterschap	A
Nieuw: verkenning ruiling Lucassen (ca. 16 ha) t.b.v. kwaliteitsslag N2000 mét extra verruwingen én vanuit belang om beheer en eigendom omgeving retentiemaatregel volledig in publieke handen te brengen	2019	Staatsbosbeheer/ provincie	
Maatwerk bovenstrooms van de brug		Waterschap	A
<i>Aanvullende maatregelen benedenstrooms van Slenaken</i>			
Kade Broekermolen	2018-2019	Waterschap	Reeds uitgevoerd
Doorsteek Beutenaken -> Maatwerk natuur en KRW	2019-2020	Waterschap -> SBB	vervalt voor wateropgave, inzetten voor natuuropgave (KRW)
<i>Beekdal- en stroomgebiedniveau</i>			
Nieuw: Gezamenlijk EBO-plan: Regulier beheer en onderhoud, gezamenlijke schouw	2018-2019	WL, SBB en gemeente G-W	--
Nieuw: Overzicht beekdalbrede maatregelen in België	2019	SBB, Ark en Provincie	--
Nieuw: Effectiviteit natuurlijke maatregelen	2019	SBB en WL	--

Bijlage 2 Historie en achtergrond

Aanleiding:

Na een wolkbreuk in Hombourg in juli 2012 ontstond een 'flash flood' die ernstige wateroverlast veroorzaakte bovenstrooms van de brug Slenaken. Deze leidde tot schade en overlast voor met name horeca en hotels in de nabijheid van de Gulp. Totale schade wordt geraamd op ca. 800.000,- euro.

Organisatie:

Provincie Limburg, waterschap Roer en Overmaas en gemeente Gulpen-Wittem besluiten dat jaar nog om maatregelen te gaan treffen die overlast en schade in Slenaken moet voorkomen bij een piekafvoer die overeenkomt met de flashflood van 2012. Partijen brengen een projectorganisatie tot stand met een kostenverdeelsleutel van 40% Provincie, 40% Waterschap en 20% gemeente. Het ontwerpen van de oplossing in de vorm van een kunstwerk, een dam bovenstrooms Slenaken, gedeeltelijk op terrein van Staatsbosbeheer komt gereed tegen eind 2014. Tijdens de projectvoorbereidingsfase verschuift het projectleiderschap van gemeente Gulpen-Wittem naar Waterschap.

Oorspronkelijke projectvoorstel:

Waterschap betreft Staatsbosbeheer eind 2014 bij het plan in de vergunningsfase middels een verzoek voor aankoop van grond voor aanleg van een dam met duiker. De voortgang loopt vast wanneer Staatsbosbeheer zich hier niet in kan vinden en partijen niet tot consensus komen. Staatsbosbeheer dient een zienswijze in tegen het projectplan Waterwet en tegen de Nb-wetvergunning maar wordt hierin niet gehonoreerd. Daarop tekent Staatsbosbeheer beroep aan tegen het vaststellen van het projectplan Waterwet, ex artikel 5.4 op 12 april 2016 door het Waterschap. Ook andere partijen verzetten zich met bezwaar en beroep tegen de plannen. Dat Staatsbosbeheer als grondeigenaar niet meewerkt, bemoeilijkt de situatie voor de initiatiefnemers.

Oplossing zoeken:

Om de impasse te doorbreken met betrekking tot 'de dam van Slenaken' wordt vanuit een gezamenlijk initiatief van SBB en Ark een alternatief voorstel op tafel gelegd (studie RH-DHV). Provincie Limburg steunt dit onderzoek met ambtelijke medewerking. Waterschap besluit de uitkomsten van de studie af te wachten en deze zelfstandig te gaan beoordelen. Voor de bedachte oplossingen (in Staatsbosbeheerterrein) gaat Ark later op zoek naar externe financiering (POP3-water).

Met een busreis langs enkele studielocaties en een minisymposium in Hombourg wordt in mei 2016 het alternatieve plan van RH-DHV gepresenteerd. De Limburgse gedeputeerden (Daan Prevoo, Ludwig Vandenbove) en schepenen Joseph Austen van Plombières spreken de volgende intenties uit:

- Provincie Limburg kan meehelpen oplossingen zoeken voor het waterkwaliteitsprobleem van de gemeente Plombières als deze gemeente helpt de afstroom vanuit de Gulp te verminderen;
- Opstellen gemeenschappelijk grensoverschrijdend overzicht ('Plan van Aanpak') van projecten en maatregelen die bijdragen aan het verminderen van de wateroverlast en het verbeteren van de waterkwaliteit in het stroomgebied van de Gulp. Doel is elkaar periodiek informeren, consulteren en betrekken bij het treffen van beekdalbrede maatregelen.

Er wordt tijdens het minisymposium geen direct verband gelegd tussen het voornemen van het aanleggen van een dam te Slenaken met de uitkomsten van de alternatievenstudie en de bestuurlijke intenties voor het maken van een gezamenlijke Plan van Aanpak.

Nieuwe situatie, co-creatie:

Provincie, waterschap en Staatsbosbeheer spreken na het symposium het volgende af:

- Staatsbosbeheer trekt bij de rechtbank van Roermond, nog voor inhoudelijke behandeling, het beroep in tegen het Projectplan Waterwet, als het waterschap het oorspronkelijke projectplan voor de dam intrekt.
- Vervolgens gaan partijen gezamenlijk een nieuwe oplossing zoeken, mede op basis van de beoordeling door het waterschap van de RH-DHV alternatievenstudie.
Om die gezamenlijke oplossing te vinden sluit Staatsbosbeheer aan bij de projectorganisatie, zowel ambtelijk als bestuurlijk. Waterschap behoudt in deze nieuwe samenstelling de regierol met het uitwerken van de plannen, het faciliteren van de projectgroep en het verzorgen van het secretariaat van het bestuurlijk overleg. Ook externe communicatie blijft verlopen vanuit het waterschap.

Omgeving:

Ondertussen is het vertrouwen in de overheden van het oorspronkelijke initiatief en het vertrouwen in Staatsbosbeheer bij sommige omwonenden ver te zoeken, dus ook na het besluit om samen met Staatsbosbeheer naar betere oplossingen te zoeken. Dit vraagt aanhoudend bijzonder veel capaciteit op vlak van communicatie met de omgeving, interne afstemming en (juridisch) advies. Tijdens de meedenkavonden die georganiseerd worden voor de bewoners wordt informatie gedeeld en opgehaald. Weerstand tegen het mogen meedenken maar niet meebeslissen werpt een schaduw over de bewonersavonden.

Scopewijziging plannen:

In een bestuurlijk overleg, medio 2016 stelt de Stuurgroep Gulpdal de volgende uitgangspunten vast:

1. het voorkomen van een flashflood zoals in 2012;
2. met fysieke maatregelen die uiterlijk binnen 5 jaar uitvoerbaar zijn;
3. met een benadering van de oplossingen op stroomgebiedsniveau die geen afwenteling van de wateroverlast benedenstrooms van Slenaken veroorzaken;
4. en rekening houden met zoveel mogelijk belangen en daarmee kunnen rekenen op voldoende draagvlak vanuit de omgeving

Vervolgens worden 3 scenario's voorgelegd voor besluitvorming. Basis voor deze scenario's vormen het oorspronkelijke projectplan voor de dam en de alternatievenstudie van Staatsbosbeheer. De scenario's zijn:

1. Nationaal Landschap
2. Veiligheid 2012
3. Robuuste veiligheid

Scenario 1 omvat veelal kleinschalige, (semi-)natuurlijke en op korte termijn uitvoerbare maatregelen aan Nederlandse zijde. In scenario's 2 en 3 worden deze aangevuld met min of meer technische maatregelen om de overstromingskans verder te verminderen.

Om met meer zekerheid een bescherming te realiseren tegen een flash flood zoals opgetreden in 2012 zijn de scenario1-maatregelen in scenario 2 aangevuld met een dam maar bij dit scenario kan deze dam lager worden uitgevoerd dan in het oorspronkelijke plan. Wat betreft gedeputeerde Prevoo kan dat ook een 'tijdelijke' dam zijn.

In scenario 3 is een dam opgenomen met bij benadering dezelfde hoogte als in het oorspronkelijke plan en bieden alternatieve maatregelen op korte termijn al aanvullende bescherming met het oog op klimaatverandering in de toekomst en de nagestreefde toekomstige verhoging van de normering. De dam die in scenario's 2 en 3 is opgenomen wordt uitgerust met een brede doorlaatopening en een automatische schuif, zodat minder negatieve effecten optreden op de natuur dan in het oorspronkelijke projectplan waterwet dat is ingetrokken.

In een bestuurlijk overleg van 13 december 2016 wordt besloten om het voorkeursscenario 'Veiligheid 2012' te kiezen en vier onderdelen nader te onderzoeken, namelijk:

1. verkleining bandbreedte effectiviteit maatregelen;
2. onderzoeken mogelijkheid kades Waterstraat;
3. ligging en vormgeving van retentie bovenstrooms van Slenaken bepalen;
4. financiële consequenties inzichtelijk maken.

Voor de bepaling van de bandbreedte wordt nader onderzocht bij welke afvoergolf, inclusief waking, er geen overstromingen optreden vanaf de kern Slenaken. Na berekeningen blijkt de doorlaatopening van de retentiemaatregel bovenstrooms Slenaken te kunnen worden verruimd van max. 8 m³/sec (oorspronkelijk plan) naar 12 m³/sec zonder wateroverlast te veroorzaken in de Waterstraat en bebouwde locaties benedenstrooms (vooral door reeds gerealiseerde aanvullende maatregelen op knelpuntlocaties, zoals bij de Broekermolen). Een ruimere doorlaat betekent een mogelijk lagere dam en een kleiner retentiebekken en minder beïnvloeding van de natuurlijke morfodynamiek van de beek (KRW).

Op 7 juni 2017 wordt door de Stuurgroep Gulpdal een integraal maatregelenpakket, inclusief financiële verdeling, bestuurlijk geaccordeerd. Dit maatregelenpakket wordt verder uitgewerkt. In het bestuurlijk overleg van 23 oktober 2018 is het maatregelenpakket en de financiering hiervan vastgelegd in de **Samenwerkingsovereenkomst Aanpak wateroverlast in het Gulpdal**.